

Mladí dospělí odcházející z institucionální výchovy

aneb Příprava na odchod z psychologického pohledu

Přechod mezi dospíváním a dospělostí je proces zahrnující překonání nejdůležitější výzvy. Vývojovým milníkem je pro mladého dospělého osamostatnění se spojené se získáním vlastní nezávislosti. Jde o náročnou cestu, při které jedinec opouští náruč bezpečí rodiny. Mladí dospělí odcházející z institucionální výchovy jsou na této cestě zranitelnější a vstup do brány dospělosti pro ně může být v mnoha ohledech komplikovanější.

■ **Text: Mgr. Josef Smrž,**
psychologické poradenství,
psychoterapie, lektorská činnost

Při získání vlastní nezávislosti se musí dospívající vyrovnat s neustále narůstajícími požadavky společnosti na správnou adaptaci a plnění povinností, které jsou poté v džungli dospělých považovány za normu a nelze bez nich přežít. Jde o postupný proces celého vývojového období pozdního dospívání (adolescence), který je ideálně zakončen bezpečnou separací.

➤ Absence bezpečného prostředí po odchodu ze zařízení

V období adolescence běžně dochází mezi dospívajícími a rodiči ke konfliktům a hle-

dáním vlastního vidění světa. Úspěšným vstupem do dospělosti se mladý dospělý již nemá potřebovat vůči rodičům tak ostře vymezovat, a dokonce je schopen jejich svět chápat. I přes náročný proces odpoutání pak zůstává pro dospělého rodina místem, kam se jedinec může vrátit (Vágnerová, 2000). Pokud dospívající vyrůstající v ústavním zařízení nemá tuto přirozenou možnost vymezit se, bude to mít nezanebatelný vliv při hledání odpovědi na otázku: Kdo jsem a kam patřím? U mladých dospělých opouštějících institucionální výchovu často vidíme absenci funkční rodiny jako bezpečného prostředí, do kterého by se mohli pro útěchu a podporu vracet. Musí se tak spolehnout sami na sebe a umět se rozhodnout bez podpory nejbližších osob. Až 70 % mladých dospělých odcházejících z institucionální výchovy se přitom vra-

cí do původní rodiny (Procházka, 2009). Jde však ve většině případů o rodiny, které nejsou schopny bezpečné a přijímající prostředí vytvořit. Mnoho zkušeností potvrzuje, že rodina jedince využije pouze pro získání finančních prostředků. Tento pesimistický pohled potvrzují i dlouhodobá pozorování mladých lidí odcházejících z dětského domova, ze kterých vyplývá, že se po odchodu potýkají se závažnějšími problémy a na opuštění dětského domova často nejsou připraveni. Postrádají hlubší interpersonální vztahy, zázemí a sociální jistoty (Kovářík, Bubleová, Šlesingerová, 2004).

➤ Nároky dospělosti

Jak trefně uvádí Říčan, úkolů v období dospívání je mnoho najednou a nároky jsou příliš vysoké (Říčan, 2006, s. 223). Pokud je dnešní očekávání společnosti od role dospělého tak vysoké, mnoho dospívajících tuto roli odmítá a snaží se co nejvíce roli dospělého odsunout. Vzniká pomyslné vakuum mezi chováním dospívajícího a očekáváním společnosti, které označujeme pojmem adolescentní moratorium. Chování má dospívajícího chránit před tím, aby musel čelit roli dospělého a plnit požadavky společnosti na nezávislost a schopnost postarat se nejen po stránce ekonomické, ale i psychické a sociální. Pokud toto moratorium není ze strany dospívajícího vyřešeno, nemůže být následně naplněn vývojový úkol separace.

Dospívající vyrůstající v rodině zažívá moratorium jako pozvolný proces, při kterém má dostatek času vyrovnat se s nadcházející rolí dospělosti. Při odchodu z ústavního zařízení se však stává dospělým ze dne na den, i když na svoji dospělost není připraven. Tento stav „dospělým ze dne na den“ (Dospělým ze dne na den, 2018) je nejen trefným pojmenováním tohoto nepřirozeného životního zlomu, ale i náročnou situací, která může vyvolat krizi s obrovským nárokem na její zvládnutí.

Mladý dospělý se musí vyrovnat se zcela novými sociálními rolami, které přinášejí nejistotu a úzkost. Kromě toho získává i so-

ciální status určující jeho postavení ve společnosti. Ten je u mladých dospělých odcházejících z institucionální péče častokrát velice nízký a je formován skrze mnohé předsudky a stereotypy. Rozdíl mezi sociální rolí a statutem může být tak výrazný, že snadno vyvolá pocit bezradnosti a krize. Jestliže mladý dospělý nemá ve svém repertoáru funkční strategie zvládání náročných situací, dobře vytvořenou sociální podpůrnou síť a základní kotvy, o které se může opřít, není třeba mnoho, aby získané základní křehké jistoty spadly jako domeček z karet. Nelze se divit, že v tomto okamžiku bude hledat jakékoli způsoby, jak si zajistit přežití, i když budou destruktivní.

» Podpora jako předpoklad úspěchu mladých dospělých

U mladých dospělých, kteří opouštějí některou z forem institucionální péče, registrujeme absenci zdrojů podpory. Pro mladého dospělého odcházejícího z rodiny je běžně dostupná sociální, emocionální a finanční podpora, která je v případech odchodu z ústavního zařízení často nedostatečná. Z výzkumů vyplynulo, že pokud měli mladí dospělí někoho, na koho se mohli obrátit i po odchodu ze zařízení, dosahovali vyššího skóre úspěšnosti v samostatném životě (Cashmore, Paxman, 2006).

Dospívající vyrůstající v rodině zažívá moratorium jako pozvolný proces, při kterém má dostatek času vyrovnat se s nadcházející rolí dospělosti. Při odchodu z ústavního zařízení se však stává dospělým ze dne na den, i když na svoji dospělost není připraven.

Nedostatek podpory vidíme v nefunkčním nastavení systému a absenci dlouhodobé podpory mladých dospělých po odchodu z ústavních zařízení.

» Kontinuální praktická a duševní příprava na zletilost

Pokud je současná podpora dospívajících zaměřena na dospívajícího v rámci jeho přípravy na dospělost, jde zejména o oblast získání praktických dovedností každodenního života – jednání s úřady, vaření, finanční gramotnost apod. Mnoho programů a plánů přípravy na dospělost ze strany neziskových organizací i samotných ústavních zařízení je mimo oblast praktických dovedností zaměřeno i na oblast duševních dovedností, které lze označit za zcela klíčové. Jde o dovednosti, jejichž osvojením může dospívající lépe vnímat interpersonální vztahy, učit se strategiím zvládání náročných situací, vlastní psychohygieně nebo si ujasňovat vlastní hodnoty a očekávání. Učení se duševním dovednostem chá-

peme v mnohém jako stavební kameny pro správné osvojení dovedností praktických. Pokud dospívající nebude umět dobře rozpoznat krizi ve svém životě a nebude mít blízké vztahy, jednoduše ztratí základní jistoty. Ukazuje se důležitost role průvodce, který bude schopen individuálně tyto dovednosti předávat, ověřovat je a v případě selhání reagovat tak, že mladému dospělému pomůže a zároveň mu umožní získat pozitivní zkušenosti, aby si mladý dospělý dokázal uvědomit, že nic není ztraceno. Předávání těchto dovedností nemůže být jednorázovou akcí. Praktická zkušenost ukazuje nutnost kontinuální, dlouhodobé a koncepční přípravy zahrnující potřebu asistence a doprovodu při odchodu s vytvořením plánu odchodu nebo poskytnutím sociálního poradenství (Mimo domov, 2015). V tomto směru ukazují nezastupitelnou roli neziskové organizace a sociální služby.

» Blízkost a bezpečný vztah

Při odchodu mladého dospělého z ústavního zařízení nemůžeme opomenout faktory, které formují jeho vývoj, osobnost a vlastní identitu. Dospívající vyrůstající v ústavním zařízení se musí obtížněji vyrovnávat s otázkou vlastní identity v návaznosti na nefunkčnost nebo absenci

Silná fixace na vychovatele totiž může být velkým problémem v situaci, kdy se po odchodu ze zařízení vychovatel z života dítěte vytrácí (Mimo domov, 2015).

» Důležitost možnosti psychologické podpory

Komplikovanost otázek vývoje identity vyzdvihuje důležitost psychologické podpory a terapeutické intervence, která je často podceňována nebo vnímána jako nadbytečná. V praxi sledujeme chování dospívajících, které je na první pohled označeno za nevhodné nebo problémové, aniž by byly odhalovány skutečné příčiny tohoto chování.

Důležitou rolí pracovníka je citlivě vnímat projevy chování indikující složitost období, kterým si dospívající prochází, a nabízet mu další podporu ze strany terapeuta nebo psychologa. Díky obyčejnému popisu toho, co pracovník vidí, a potvrzení náročnosti tématu, které není pracovníkem bagatelizováno, je větší šance, že se dospívající nebude stydět obrátit se s prosbou o pomoc i v dalším životě.

Pokud se dítě má naučit jezdit na kole, potřebuje někoho, kdo ho to naučí a bude ho chvíli držet. V posledních letech se velice osvědčuje systém peer mentoringu, ve kterém jsou zkušenosti a rizika předávána skrze mladé dospělé, kteří si sami odchodem z ústavního zařízení prošli a museli se vyrovnat s nástrahami vnějšího světa dospělých.

Je naším společným přáním, abychom do budoucna hledali možnosti, jak podporně a kontinuálně s tématy nastíněnými v tomto článku pracovat a otevírat cestu dospělosti co nejbezpečněji.

Zdroje:

- Cashmore, J., & Paxman, M., (2006). *Predicting after-care outcomes: the importance of 'felt' security. Child & Family Social Work, 11(3), 232–241.*
- Kovařík, J., Bubleová, V., Šlesingerová, K., (2004). *Náhradní rodinná péče v praxi (Vyd. 1.), Praha: Portál.*
- Mimo domov, (2015). *Výzkum: Integrace dětí z dětských domovů do společnosti, Ipsos.*
- Procházka, J., (2009). *Specifika sociální práce s osobami opouštějícími ochrannou a ústavní výchovu In A. Gojová (ed.), Sborník studijních textů pro sociální kurátory. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.*
- Říčan, P., (2006). *Cesta Životem (Vyd. 2.), Praha: Portál.*
- Vágnerová, M., (2000). *Vývojová psychologie – Dětství, dospělost, stáří (Vyd. 1.), Praha: Portál.*
- Dokumentární film: *Dospělým ze dne na den, (2018). režie: Igor Chaun*